

Solvej Berlau
Stine Thuge

VEJEN TIL FOLKEDRAB

Før, under og efter Holocaust

Columbus

TIDSLINJE

- **1915-1918**
Folkedrab på armeniere
- **1928-1953**
Folkedrab på politiske modstandere, sociale og etniske grupper i Sovjetunionen
- **1933-1945**
Folkedrab på europæiske jøder – Holocaust
- **1975-1979**
Folkedrab på etniske og religiøse grupper i Cambodja
- **1988**
Folkedrab på kurdere i Irak
- **1994**
Folkedrab på tutsier i Rwanda
- **1995**
Folkedrab på bosniske muslimer i Srebrenica, Bosnien
- **2003-**
Folkedrab på darfurianere i Sudan
- **2017 -**
Forfølgelsen af rohingyaer i Myanmar undersøges som folkedrab

I 2021 UDSPILLEDE der sig en kamp om historien mellem den amerikanske præsident Joe Biden og Tyrkiets præsident Recep Erdogan. De to præsidenter var uenige om den rigtige betegnelse for et massedrab på armeniere for over 100 år siden i det område, der i dag er Tyrkiet. Joe Biden hævdede – i tråd med historikere fra hele verden – at de systematiske massakrer og fordrivelser, der 1915-1918 kostede omkring 1,5 millioner armeniere livet, var et folkedrab. Fordrivelserne var igangsat af den daværende nationalistiske ungtyrkiske regering, der sendte armeniere på døds marcher i den syriske ørken. Men betegnelsen folkedrab gjorde den tyrkiske præsident Erdogan vred. Siden 1923 har den tyrkiske stat omtalt massedrabet som begivenhederne i 1915 eller borgerkrigen, og ifølge tyrkisk lovgivning er det forbudt at kalde det et folkedrab. Den officielle forklaring er, at armenierne mistede livet som følge af en slags borgerkrig, som de selv havde fremprovokeret ved at kræve deres egen stat.

Men hvorfor har det storpolitisk betydning i nutiden, om der var folkedrab i Armenien for 100 år siden? Hvad kan forklare, at to statsledere diskuterer rigtige og forkerte betegnelser for noget, der skete for så lang tid siden? Hvad er et folkedrab for en forbrydelse, og hvem bestemmer, hvornår overgreb skal karakteriseres som folkedrab?

Folkedrab – et omstridt begreb

Gennem historien har historikere, jurister, politikere og offergrupper debatteret, hvornår en forbrydelse kan kaldes et folkedrab. Enkelte folkedrab er anerkendt politisk og juridisk. Det gælder for eksempel Holocaust samt folkedrabene i Rwanda og Bosnien i 1990'erne. Andre eksempler er mere omdiskuterede.

■ Irakiske yazidi-flygtninge ved den syriske grænse i 2014. Terrorbevægelsen Islamisk Stat forfulgte yazidierne i Sinjar-området i det nordlige Irak i midten af 2010'erne, og tusinder af piger og kvinder blev tvunget til seksuelt slaveri og mænd blev dræbt.

Hvordan skal drab og forflytninger af indianerstammer til reservater under koloniseringen af Nordamerika betegnes? Var det folkedrab, da den australske regering tvangsfjernede mere end 100.000 børn fra den indfødte aboriginer-befolkning? Begik Stalin folkedrab mod dele af befolkningen i Sovjetunionen? Og har yazidierne i nutidens Irak været udsat for et folkedrab?

FN's Folkekræftskonvention

Den gældende politiske juridiske definition på folkekræft fremgår af FN's Konvention om forebyggelse af og straf for folkekræft fra 1948, også kaldet Folkekræftskonvention. Den har 152 lande verden over tilsluttet sig, og her defineres folkekræft som en international forbrydelse og en del af folkeretten, som er de love, der regulerer forholdet mellem stater. Af konventionen fremgår det, at folkekræft er et bevidst forsøg på helt eller delvist at udrydde en national, etnisk,

racemæssig eller religiøs gruppe. Artikel 1 fastslår, at folkekræft er en forbrydelse, uanset om den begås i freds- eller krigstid. Dernæst defineres folkekræft som enhver af nedenstående handlinger, hvis de begås med hensigt om helt eller delvist at ødelægge en gruppe:

1. at dræbe medlemmer af gruppen
2. at tilføje medlemmer af gruppen betydelig legemlig eller åndelig skade
3. med forsæt (dvs. med vilje) at påføre gruppen levevilkår, beregnede på at bevirke gruppens fuldstændige eller delvise fysiske ødelæggelse
4. at gennemføre forholdsregler, der tilsigter at hindre fødsler inden for gruppen
5. med magt at overføre én gruppes børn til en anden gruppe.

Når det internationale samfund skal vurdere, om et folkekræft har fundet sted, eller om en situation er ved at udvikle sig til folkekræft, er

■ Massegrav i Srebrenica, Bosnien. Under folkedrabet i 1995 skød og dræbte serbiske tropper 8000 bosnisk-muslimske mænd og drenge.

HVAD ER EN KONVENTION?

Konventioner er internationale aftaler mellem lande. Når et land tilslutter sig en konvention, skal det overholde konventionens krav og anvisninger. Folkekrigskonventionen (1948), Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (1950) og FN's Flygtningekonvention (1951) er eksempler på konventioner, som har bred tilslutning verden over.

det FN's folkekrigskonvention, der gælder. Men FN er ikke ophavsmand til begrebet. Det blev introduceret allerede under anden verdenskrig af den polsk-jødiske advokat Raphael Lemkin.

Lemkin og forbrydelsen uden navn

I 1941 omtalte den britiske premierminister Winston Churchill de grusomheder, som nazisterne begik under anden verdenskrig som "en forbrydelse uden navn". Tre år senere blev begrebet *folkekrig* lanceret af den polsk-jødiske advokat Raphael Lemkin, der var flygtet fra Polen i 1939 efter Nazitysklands invasion. I 1940'ernes fandtes der ikke en juridisk betegnelse, som rummede karakteren af den forbrydelse, der blev begået mod de europæiske jøder. Lemkin kombinerede *genos*, det græske ord for

stamme eller race, med *cide*, det latinske ord for at slå ihjel. Dermed skabte han det engelske *genocide* – på dansk folkedrab.

Forskel på folkedrab og krigsforbrydelser

Mange af historiens folkedrab er sket under krig eller voldelig konflikt. Der er dog vigtige forskelle mellem krigsforbrydelser og folkedrab. Krigsforbrydelser begås under et væbnet opgør mellem to eller flere parter og er brud på reglerne for krig, som er skrevet ned i Genève-konventionerne. For eksempel er drab på civile en krigsforbrydelse. Det samme er overgreb på soldater, der ikke længere kæmper aktivt, fordi de er syge, tilfangetagne eller sårede. Folkedrab adskiller sig fra krigsforbrydelser, fordi folkedrab er et bevidst forsøg på at udslutte en bestemt gruppe mennesker. Hvis civile under en krig slås ihjel, *fordi* de tilhører en bestemt national, etnisk, racemæssig eller religiøs gruppe, kan de betegnes som ofre for folkedrab, hvis det kan bevises, at hensigten var at udrydde dem som gruppe. Det er netop kravet om hensigt, der adskiller folkedrab fra eksempelvis krigsforbrydelser.

Hensigt er svær at bevise

Det er imidlertid nemmere at bevise, at en forbrydelse har fundet sted, end hvad gerningsmandens hensigt var. I retssager om folkedrab er der som regel ingen enkeltstående beviser, der dokumenterer, at gerningsmændene havde til hensigt at udrydde en bestemt befolkningsgruppe. Statsledere, generaler og andre magtfulde personer efterlader sig sjældent skriftlig dokumentation for iværksættelsen af massedrab. Der findes eksempelvis ikke en skriftlig befaling fra Hitler om at udrydde Europas jøder. Der er heller ingen skriftlige ordrer fra De Røde Khmerer, der myrdede landsmænd i Cambodja i 1970'erne. Eller fra de bosniske serberes folkedrab på bosniske

muslimer i Srebrenica i midten af 1990'erne. Når en retssag om folkedrab skal afgøres, er det derfor domstolenes opgave at kigge på den samlede mængde dokumentation for at vurdere, om hensigten kan bevises.

Beskyttede grupper og helt eller delvist

Det fremgår af konventionen, at grupper, der deler nationalitet, etnicitet, race eller religion, er omfattet. Siden FN vedtog konventionen, har det været et kritikpunkt, at sociale og politiske grupper er ikke omfattet. Historien viser, at netop disse grupper ofte udsættes for forfølgelse.

Det fremgår også, at hensigten skal være at udrydde gruppen *helt eller delvist*. Dette volder også problemer i retssager, da konventionen ikke indeholder anvisninger om antal ofre. Betyder *helt*, at der ingen medlemmer af gruppen skal være tilbage efter folkedrabet? Hvor få ofre kan udgøre en *delvis* udryddelse? Og hvordan kan man fastslå hensigten om *delvist* at udrydde en gruppe? Fordi detaljerne ikke fremgår af konventionens tekst, må hvert tilfælde vurderes individuelt i forhold til en hel eller delvis udryddelse. Som eksempel blev den tidligere serbiske hærleder Ratko Mladić i 2017 dømt ved det internationale krigsforbrydertribunal for det tidligere Jugoslavien i forbindelse med massakren på omkring 8.000 muslimske mænd og drenge i Srebrenica. Mladić blev dømt for folkedrab, selv om offergruppen kun udgjorde en relativt lille del af den samlede bosnisk-muslimske befolkning på cirka 1,8 millioner.

Når folkedrab ikke er drab

Andre handlinger end drab kan udgøre folkedrab, hvis det kan bevises, at hensigten var at udrydde gruppen helt eller delvist. For eksempel kan en gruppe mennesker blive påført levevilkår, der i praksis gør det umuligt for dem at overleve. Det skete under det armenske folkedrab, da den ungtyrkiske regering tvang halvanden million armenske mænd, kvinder

og børn ud i den syriske ørken og overlod dem til sultedøden.

Det kan også betegnes som folkedrab at *forhindre fødsler eller overføre én gruppes børn til en anden gruppe*. Under folkedrabet i Rwanda i 1994 voldtog hutumænd tutsi-kvinder med det formål at gøre dem gravide. I Rwanda følger

etniciteten traditionelt faren, og de børn, der blev født som resultat af voldtægterne, blev derfor kategoriseret som hutuer. Voldtægterne betragtes som folkedrab, fordi det kunne bevises, at hensigten var, at gruppen af tutsier skulle ophøre med at eksistere. Det er også folkedrab, hvis man med magt fjerner børn fra en gruppe

FOLKEDRABETS AKTØRER

Aktører i folkedrab kan inddeles i fire kategorier. Ofrene er dem, der forfølges og forsøges udryddet. Gerningsmændene forfølger og slår ihjel. Den store gruppe i samfundet, som nok har kendskab til udryddelserne, men som forholder sig passivt, kaldes tilskuerne. Sidst er der hjælperne, som forsøger at komme ofrene til undsætning.

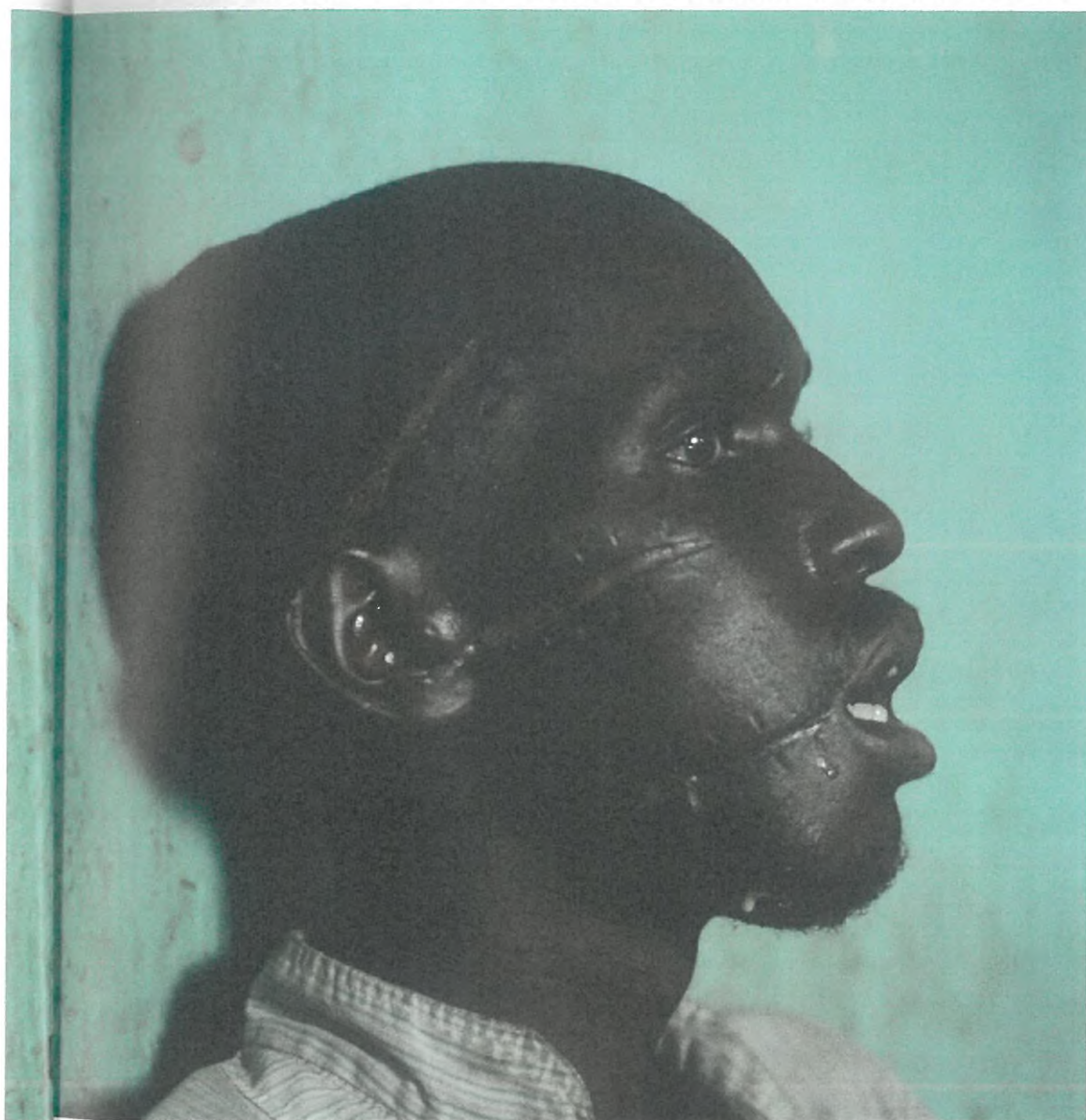
Historien viser, at aktørkategorierne ikke er fastlåste, og at mange mennesker skifter roller undervejs i et folkedrab. For eksempel er der blandt tilskuerne altid nogle, der påtager sig hjælperrollen, hvis de får mulighed for det. Flertallet vender bagefter tilbage til rollen som tilskuer, og nogle af dem ender selv som ofre. Der er også eksempler på gerningsmænd, der i bestemte situationer bliver hjælpere. Det sker også, at ofrene ender i situationer, hvor deres egen overlevelse betyder lidelse eller død for andre.

for at forhindre gruppens fortsatte eksistens. Et omdiskuteret tilfælde er fra Australien, hvor omkring 100.000 børn af indfødte aboriginere blev tvangsfjernet af staten i årene 1910-1970. Børnene blev placeret i reservater, på børnehjem eller hos hvide familier, hvor de skulle vokse op langt væk fra aboriginsk sprog og kultur. Med

tiden skulle de blive mere og mere som den hvide befolkning – og gifte sig og få børn med hvide. På den måde ville aboriginerne på sigt holde op med at eksistere. Børnene, der kaldes 'den stjalne generation', har senere fået en undskyldning fra den australske stat.

■ Under folkedrabet i Rwanda i 1994 blev mange af ofre angrebet og dræbt med lange knive kaldet macheter.

■ Chann Kim Srun og hendes spædbarn blev i 1978 arresteret og sendt til torturfængslet S-21. De Røde Khmerers folkedrab i Cambodja 1975-1979 kostede ca. 1,7 millioner menneskeliv. De fleste døde af sult og sygdom, men mange blev også henrettet af regimet.

Få domme om folkedrab

Folkedrabskonventionen er vanskelig at anvende i praksis. Og fordi blandt andet hensigt er så svær at bevise, går domstolenes arbejde langsomt. Det betyder, at mange gerningsmænd aldrig bliver straffet for deres forbrydelser. Siden 1948 har internationale domstole kun dømt i tre tilfælde af folkedrab, nemlig De Røde Khmerers massedrab i Cambodja i 1970'erne,

udryddelsen af tutsierne i Rwanda i 1994 og massakren på bosniske muslimer i Srebrenica i 1995. Der er dog flere nutidige tilfælde, som bliver undersøgt af den internationale straffedomstol i Haag. Det gælder forbrydelserne begået i Sudans Darfurregion i begyndelsen af 2000'erne samt overgrebene på rohingyaer i Myanmar i slutningen 2010'erne.

KILDE 1

FN's Konvention om forebyggelse af og straf for folkedrab (1948)

De kontraherende parter, som har overvejet den erklæring, som De Forenede Nationers plenarforsamling fremsatte i sin resolution nr. 96 (I) af 11. december 1946 om, at folkedrab efter folkeretten er en forbrydelse, som strider mod De Forenede Nationers ånd og mål og fordømmes af den civiliserede verden; som erkender, at folkedrab til alle tider i historien har tilføjet menneskeheden store tab, og som er overbevist om, at internationalt samarbejde er nødvendigt, hvis menneskeheden skal befries for denne afskyelige svøbe, træffer herved følgende aftale:

Artikel I

De kontraherende parter bekræfter, at folkedrab, hvad enten det begås i fredstid eller i krigstid, efter folkeretten er en forbrydelse, som de forpligter sig til at forhindre og straffe.

Artikel II

I nærværende konvention forstås ved folkedrab enhver af nedennævnte handlinger, der begås i den hensigt helt eller delvis at ødelægge en national, etnologisk, racemæssig eller religiøs gruppe som sådan:

- a. at dræbe medlemmer af gruppen
- b. at tilføje medlemmer af gruppen betydelig legemlig eller åndelig skade
- c. med forsæt at påføre gruppen levevilkår, beregnede på at bevirke gruppens fuldstændige eller delvise fysiske ødelæggelse
- d. at gennemføre forholdsregler, der tilsigter at hindre fødsler inden for gruppen
- e. med magt at overføre en gruppes børn til en anden gruppe.

Arbejdsspørgsmål

1. Hvad er kildens tilblivelsessituation?
2. Hvad er en konvention, og hvad forpligter landene sig til, når de tilslutter sig folkedrabskonventionen?
3. Undersøg og definér de fire grupper, der er omfattet af folkedrabskonventionen.
4. På hvilken måde er formuleringerne om *hensigt* og *helt eller delvist* problematiske?
5. Hvordan kan folkedrab være andet end at slå ihjel?
6. Diskutér forskellen mellem at blive forfulgt for noget, man *er*, og for noget, man *gør*.